

บทที่ 2

ความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1. ที่มาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tumbol One Product : OTOP) เริ่มต้นในสมัยรัฐบาล นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ปี พ.ศ. 2544 นับตั้งแต่ได้มีการแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภาและ ต่อมาก็ได้มีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545¹ หลังจากนั้น ได้เริ่มดำเนินงานโดยได้รับการจัดสรรงบประมาณผ่านกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นครั้งแรกในปีงบประมาณ พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ในขณะนั้น ทำให้โครงการเป็นที่สนใจทั้งโดยหน่วยงานภาครัฐและ ภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนและประชาชนโดยทั่วไป โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นโครงการที่ได้รับการยอมรับและหลาย ๆ หน่วยงานมีความสนใจและต้องการเข้าร่วม เนื่องจากมีเป้าหมายสร้างรายได้ให้กับ ผู้ผลิตในระดับชุมชนภายใต้สินค้าที่ชุมชนสามารถผลิตได้เอง โดยใช้ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือ แรงงานและวัตถุดิบ ของชุมชนเป็นหลัก ประกอบกับในปี พ.ศ. 2540 ก่อนหน้าที่รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จะเข้ามาบริหาร ประเทศ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญคือภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีนโยบายและ การดำเนินงานเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศในทุกๆ ระดับทั้งระดับธุรกิจขนาดใหญ่ ขนาดกลางและ ขนาดย่อม² และเศรษฐกิจในระดับชุมชนซึ่งเป็นระดับฐานรากที่สำคัญของประเทศ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงเป็นนโยบายสำคัญที่คาดหวังว่าจะสามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในระดับฐานรากของ ประเทศที่จะช่วยให้เศรษฐกิจของประเทศเกิดการฟื้นตัว อันจะส่งผลดีกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยรวมของ ประเทศได้เป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงทำให้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ได้รับการตอบรับและความชื่นชอบ จากประชาชนเป็นอย่างสูง

แนวทางของรูปแบบการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์มีต้นแบบมาจากโครงการ One Village One Product (OVOP) เมืองโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น แต่โดยแท้จริงแล้วผลิตภัณฑ์ OTOP ส่วนหนึ่งก็เป็นสินค้าของชุมชนที่ครัวเรือนผลิตได้เองอยู่ก่อนหน้าที่จะมีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่แล้ว และ บางสินค้าก็ผลิตโดยครัวเรือนที่มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของกลุ่มผู้ผลิตในท้องถิ่น สินค้าหลายรายการก็เป็น ที่รู้จัก และได้รับความนิยมเป็นอย่างดี เช่น การผลิตมีดอรัญญิกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การผลิต เครื่องทองเหลืองในบริเวณคลองบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร การผลิตผ้าไหมพื้นเมืองในจังหวัด นครราชสีมาและหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การผลิตผ้าฝ้ายทอมือและผ้าฝ้ายย้อมครามใน ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น ซึ่งการผลิตสินค้าต่างๆ เหล่านี้นอกจากจะเป็นการใช้ความรู้ และภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นฐานความรู้ในการผลิตแล้ว ส่วนใหญ่ยังใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการสำหรับผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ เช่น ต้องแสวงหาช่องทาง การจำหน่ายเอง ไม่มีตลาดขนาดใหญ่เพียงพอจะรองรับสินค้าได้ทั้งหมด กระบวนการบริหารและจัดการธุรกิจ ยังเป็นแบบดั้งเดิม สินค้าบางประเภทก็เป็นสินค้าที่รู้จักและใช้กันเฉพาะกลุ่ม ไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร

¹ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก

² มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543

แม้ว่าส่วนหนึ่งได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมจากการดำเนินงานและการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จึงเข้ามามีบทบาทในลักษณะของการต่อยอดจากของเดิมที่ชุมชนมีอยู่ กระบวนการพัฒนาและส่งเสริมภายใต้การดำเนินโครงการในระยะเริ่มแรกจึงมุ่งเน้นการสร้างตลาดควบคู่ไปกับการค้นหาผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นหรือเป็นสุดยอดของท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วดังกล่าว โดยในด้านตลาด ได้มีการสร้างตลาดรองรับทั้งตลาดภายในประเทศที่มีการจัดงานมหกรรมจำหน่ายสินค้า OTOP ในช่วงกลางปีและปลายปี และตลาดต่างประเทศที่มีกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ³ นำสินค้า OTOP ไปจัดงานแสดงสินค้าในต่างประเทศหลายแห่งทั้งเอเชียและยุโรป งบประมาณดำเนินโครงการส่วนใหญ่จึงเป็นการประชาสัมพันธ์สินค้า OTOP และตั้งเป้าหมายจำหน่ายออกไปให้หมดในแต่ละปี ทำให้สินค้าบางตัวมีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการทั้งๆ ที่ชุมชนได้ทำการผลิตติดต่อกันมาตลอดทั้งปี จึงเกิดเป็นความสำเร็จของการนำสินค้าไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนในด้านการค้นหาผลิตภัณฑ์โดดเด่นซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการสร้างความสำเร็จของการตลาดดังกล่าว ทำให้เกิดนวัตกรรมของกระบวนการคัดสรรสินค้า OTOP เพื่อเลือกสินค้าที่มีศักยภาพ มีคุณภาพสูง ไปจำหน่ายยังต่างประเทศ หรือนำไปขายในงานแสดงสินค้าในประเทศ ดังนั้น จึงเกิดการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์และให้การรับรองมาตรฐานโดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่เรียกว่า “มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือ มผช.”⁴ ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ใช้สำหรับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นการเฉพาะ หลังจากนั้นต่อมาจึงทำให้เกิดการพัฒนาการผลิต กระบวนการผลิต การปรับปรุงคุณภาพวัตถุดิบและคุณภาพผลิตภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนาในตัวของผู้ประกอบการ การสร้างความรู้ความสามารถ ตลอดจนการรวมกลุ่มเพื่อยกระดับขีดความสามารถให้เพิ่มสูงขึ้น ตามมาโดยลำดับ

เนื่องจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่ดี และมีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ และการจ้างงานในระดับชุมชนของพื้นที่ต่างๆ ที่ครอบคลุมทั่วประเทศ มีส่วนสำคัญต่อการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น จึงทำให้โครงการเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ต้องการของประชาชนและชุมชนอย่างกว้างขวาง โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงกลายเป็นโครงการที่จำเป็นที่รัฐบาลทุกๆ ชุดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันต้องดำเนินงานติดต่อกันมาโดยต่อเนื่อง อาจจะแตกต่างกันบ้างในเรื่องของการจัดลำดับความสำคัญ จำนวนงบประมาณที่จัดสรรให้กับโครงการ หรือการปรับปรุงแนวทางการดำเนินงาน แต่ในส่วนของหลักการของการส่งเสริม และกิจกรรมดำเนินงานส่งเสริมหลักๆ ที่สำคัญคือการตลาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดงานมหกรรมแสดงและจำหน่ายสินค้าประจำปีที่ต้องดำเนินการสม่ำเสมอเป็นประจำทุกปี

2. วัตถุประสงค์ของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาและตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไว้ 5 ประการ ดังนี้

³ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

⁴ มาตรฐานอุตสาหกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มาตรฐานบังคับ และมาตรฐานสมัครใจ ในส่วนของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือ มผช. เป็นมาตรฐานสมัครใจ

- 1) สร้างงาน สร้างรายได้แก่ชุมชน
- 2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเองในการพัฒนาท้องถิ่น
- 3) ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- 5) ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนี้ ได้มีการใช้ต่อเนื่องมาในแนวทางเดิม จนถึงปัจจุบันโดยมิได้มีการเปลี่ยนแปลง แต่ส่วนที่มีการปรับปรุงคือกระบวนการดำเนินงานทั้งนี้เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้มากยิ่งขึ้นและมีความต่อเนื่องกับการพัฒนาที่ผ่านมาตามลำดับ

3. จุดมุ่งหมายโครงการ

เมื่อพิจารณาจากสาระสำคัญของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนเพื่อเริ่มต้นวางระบบบริหารงานส่งเสริมโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งในระเบียบดังกล่าวได้ระบุจุดมุ่งหมายของโครงการคือ “เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น” เนื่องจากจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ได้รับการยอมรับร่วมกัน จึงมีการใช้จุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ตลอดต่อเนื่องกันมา กลายเป็นจุดมุ่งหมายระยะยาวของโครงการมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วง พ.ศ. 2554-2556 ภายใต้รัฐบาล น.ส. ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร รัฐบาลได้ประกาศจุดมุ่งหมายเชิงนโยบายของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไว้ว่า “เพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”⁵ ซึ่งอาจถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายภายใต้ระยะเวลาดำเนินงานของรัฐบาล อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาในระยะยาวแล้ว จุดมุ่งหมายดังกล่าวเป็นจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาและส่งเสริมตามแนวทางที่ปรากฏในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติดังกล่าว

ยุทธศาสตร์การพัฒนาหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ พ.ศ. 2556-2558 ซึ่งเป็นฉบับล่าสุดนั้น ถึงแม้ได้มีการเขียนกำหนดจุดมุ่งหมายไว้โดยตรงก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจากเป้าหมายการดำเนินงานแล้ว พอที่จะประเมินจุดมุ่งหมายของยุทธศาสตร์ได้ว่าก็คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นจากการพัฒนานวัตกรรม ตลอดจนการสร้างผู้ประกอบการรุ่นใหม่ การสร้างเครือข่าย เพื่อให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันเพิ่มสูงขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว เมื่อพิจารณาถึงการกำหนดจุดมุ่งหมายการส่งเสริม OTOP ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจประเมินได้ว่าจุดมุ่งหมายที่สำคัญของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์คือการส่งเสริม/สนับสนุน

⁵ รายละเอียดปรากฏตามแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2555-2558 (รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรนายกรัฐมนตรี) เป้าประสงค์เชิงนโยบายของนโยบายที่ 1 นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินงานในปีแรก ข้อที่ 1.13 สนับสนุนงานพัฒนาศิลปหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างเอกลักษณ์และการผลิตสินค้าในท้องถิ่น หน้าที่ 35

ให้ผู้ประกอบการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านและชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศสามารถที่จะผลิตสินค้าขึ้นมาได้
อย่างมีคุณภาพ มาตรฐาน บนพื้นฐานความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ได้คิดค้นและสืบทอดต่อกันมา หรือ
การใช้จุดแข็งจากเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรือสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มาเป็นปัจจัยสร้าง
ความแตกต่างหรือความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการส่งเสริมการใช้วัตถุดิบและแรงงานในพื้นที่ของชุมชน
โดยมีจุดมุ่งหมายปลายทางคือการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งความเป็นไปได้ที่สูงที่สุดก็คือการทำ
ให้สินค้า OTOP สามารถที่จะส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้ เกิดความยั่งยืนของการพัฒนาและ
การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในระดับท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป

4. ที่มาของต้นแบบโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

แนวคิดของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีต้นแบบมาจากโครงการ One Village One
Product (OVOP) เมืองโออิตะ (Oita) ประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีรากฐานจากการนำเอาทรัพยากร ความรู้ ความโดดเด่น
ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านมาเสนอ เพื่อดึงดูดความสนใจผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยวให้เข้ามารับรู้
และร่วมยินดีกับความโดดเด่นดังกล่าว กล่าวคือเป็นการนำมาอวด แสดงให้เห็นว่าท้องถิ่นของตนเองมีจุดเด่น
อะไร และถ้าสิ่งนั้นสามารถซื้อขายได้ เช่นของจำพวกอาหาร ของใช้ เครื่องเล่นก็จะจำหน่ายให้กับผู้สนใจ
เกิดเป็นรายได้ขึ้นมา ดังนั้นจุดเด่นที่นำมาเสนออาจไม่ใช่สินค้าเพียงอย่างเดียว แต่รวมไปถึงประเพณี
วัฒนธรรม สภาพพื้นที่ และสิ่งแวดล้อม เช่น มีหมู่บ้านหนึ่งได้นำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่ในอดีตเคยใช้เป็น
เส้นทางวิ่งระยะไกลที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้าน หรือในอีกหมู่บ้านหนึ่ง เนื่องจากปัจจุบันไม่มีอะไรโดดเด่น จึงมีการ
สืบบ่อนลงไปพบว่าในสมัยก่อน หมู่บ้านนี้เคยมีการประดิษฐ์ของเล่นและเครื่องใช้ที่เป็นที่แพร่หลาย จึงได้นำ
ของเล่นและเครื่องใช้ดังกล่าวมาทำขึ้นใหม่ซึ่งก็ได้รับความสนใจจากผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยว ส่วนสินค้า
ประเภทอาหาร เช่น ผักตบถ ผักแห้ง อาหารพื้นเมืองที่หมู่บ้านผลิตขึ้นที่มีรสชาติเป็นของตนเองโดยเฉพาะ
นอกจากจะขายที่หมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านโดยตรงแล้ว ยังได้รับความร่วมมือจากซูเปอร์มาเก็ต
(supermarket) ในท้องถิ่นที่ได้นำสินค้าต่างๆ ดังกล่าวซึ่งรวบรวมมาจากหลายๆหมู่บ้านมาวางจำหน่ายที่
มุมหนึ่งของร้านค้า จึงมีผลทำให้สินค้าอาหาร OVOP เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ในกรณีของประเทศไทย สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ถูกผลิตและซื้อขายกันมาตั้งแต่อดีตก่อน
หน้าที่จะมีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แต่แนวคิดของการพัฒนาแบบก้าวกระโดดดังกล่าวเกิดขึ้น
หลังจากการดำเนินโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และมีส่วนคล้ายกับผลิตภัณฑ์ OVOP ของประเทศ
ญี่ปุ่น กล่าวคือการศึกษาว่าสินค้าของหมู่บ้านและชุมชนมีอะไรบ้าง แล้วเลือกสินค้าที่โดดเด่นนั้นขึ้นมาพัฒนา
หลังจากนั้นใช้วิธีการตลาดขายสินค้าที่ได้รับการคัดเลือกว่าโดดเด่นของหมู่บ้านนั้นออกไป อย่างไรก็ตาม
ความแตกต่างระหว่าง OVOP และ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีอยู่บางส่วน เช่น โครงการหนึ่งตำบล
หนึ่งผลิตภัณฑ์ เน้นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ในขณะที่ OVOP เน้นการพัฒนา สร้างอัตลักษณ์ โครงการ
หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เน้นการพัฒนาสินค้า (ในสมัยรัฐบาล พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้รวมการบริการใน
ชุมชนอยู่ใน OTOP ด้วย) แต่ OVOP ครอบคลุมหลายมิติทั้ง สินค้า ประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่ เป็นต้น
นอกจากนี้ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ OVOP เป็นการพัฒนามาจากพลังหรือแรงขับเคลื่อนจากภายใน
เป็นเรื่องที่ภาคเอกชนและชุมชนดำเนินการเอง หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทไม่มากนัก ในขณะที่โครงการ
หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นการช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าตัวสินค้าจะ
เกิดขึ้นจากอัตลักษณ์และความสามารถภายในชุมชนก็ตาม แต่ก็ต้องอาศัยแรงขับเคลื่อนจากปัจจัยภายนอก

ดังนั้นในช่วงระยะเวลาใดที่ภาครัฐมีบทบาทลดลง ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ประกอบการ OTOP ประสบปัญหา มีผลกระทบต่อยอดขายและรายได้ของชุมชน

5. ความหมายของหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โดยทั่วไป มีคำเรียกเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ 3 คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน หรือในบางครั้งใช้ทดแทนกันได้ ประกอบด้วย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP” “วิสาหกิจชุมชน” และ “วิสาหกิจรายย่อย” และในบางหน่วยงาน เช่น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมใช้คำเรียกที่ต่างออกไปโดยเรียกว่า “อุตสาหกรรมชุมชน” เป็นต้น คำเรียกดังกล่าวเหล่านี้ใช้เรียกเพื่อสื่อความหมายทั้งในลักษณะของ “กิจการ” “ผู้ประกอบการ” และหรือ “สินค้า” ดังนั้นเมื่อกล่าวถึง OTOP จึงเป็นได้ทั้งการเรียกกิจการ OTOP หรือตัวผู้ประกอบการ(หรือกลุ่มผู้ประกอบการ) OTOP และหรืออาจหมายถึงผลิตภัณฑ์/สินค้า OTOP ก็ได้เช่นกัน

ความหมายของคำทั้ง 3 คำดังกล่าวมีดังนี้ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP หมายถึง กิจการรวมทั้งตัวผู้ประกอบการหรือกลุ่มผู้ประกอบการและผลิตภัณฑ์/สินค้าที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (ก.อ.นตผ.) เห็นชอบ และได้ไปขึ้นทะเบียนหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไว้กับกรมการพัฒนาชุมชน” ทั้งนี้เพราะภายใต้การดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์นั้น กรมการพัฒนาชุมชนได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ขึ้นทะเบียน OTOP ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ค่อนข้างสะดวกและเหมาะสมเพราะมีหน่วยงานกระจายอยู่ทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

อนึ่ง ปัจจุบันสินค้า OTOP ยังมีขอบเขตเฉพาะสินค้าเท่านั้น ไม่รวมบริการที่ครั้งหนึ่งเคยมีแนวคิดให้รวมการบริการในชุมชน ส่วนวิสาหกิจชุมชนนั้นเดิมเคยใช้เป็นคำเรียกทั่วไปที่หมายถึงการทำ/ผลิตสินค้าในครัวเรือนหรือในชุมชน เป็นกิจการขนาดเล็กใช้แรงงานไม่เกิน 8 คนตามพระราชบัญญัติโรงงานอุตสาหกรรมเป็นการใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ไม่ได้มีเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นสมัยใหม่ แต่ปัจจุบันเนื่องจากได้มีตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชนซึ่งสามารถที่จะเติบโตเป็นกิจการขนาดย่อมและขนาดกลางต่อไป โดยมีกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ดูแล กฎหมายฉบับนี้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้ดังนี้ “วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด” ส่วนวิสาหกิจรายย่อยนั้นเป็นคำที่ใช้เรียกวิสาหกิจขนาดเล็กมากที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องดูแล ส่งเสริมวิสาหกิจรายย่อยต่างๆ เหล่านี้ เนื่องจากเป็นวิสาหกิจที่อยู่ในเกณฑ์กำหนดภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543 ด้วยเช่นกัน ดังนั้นการใช้นิยามวิสาหกิจขนาดย่อมจึงควรใช้นิยามที่กำหนดโดยสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมดังกล่าว ซึ่งนิยามวิสาหกิจรายย่อยนี้เป็นนิยามที่กำหนดเพื่อจุดมุ่งหมายใช้ปฏิบัติงาน มิใช่เป็นนิยามในทางกฎหมายแต่อย่างใด วิสาหกิจรายย่อยหมายถึง วิสาหกิจที่มีการจ้างงานไม่เกิน 5 คนและไม่ได้จดทะเบียนพาณิชย์ ตามความหมายดังกล่าวนี้ วิสาหกิจรายย่อยจึงอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

จากนิยามและความหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์สามารถที่จะเป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจชุมชนและหรือวิสาหกิจรายย่อย หรือแม้กระทั่งเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมได้เช่นกัน จึงอาจมีความซ้ำซ้อนระหว่างกันเกิดขึ้นได้ ดังนั้นผู้ที่ต้องการใช้นิยามดังกล่าวนี้จึงควรที่จะต้องทำความเข้าใจในขอบเขตของความหมายดังกล่าว

อนึ่ง นอกเหนือจากนิยามแล้ว การพิจารณาความซ้ำซ้อนยังควรนำประเด็นอื่นๆ มาประกอบด้วยเช่นกัน ที่สำคัญคือจุดประสงค์หรือเป้าหมายของการพัฒนาในแต่ละกลุ่ม ในส่วนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมหรือ SMEs นั้น จุดมุ่งหมายหลักคือการมุ่งเน้นที่การผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนฐานของกระบวนการหรือวิธีการทางธุรกิจที่มีขีดความสามารถทางการแข่งขัน ส่วนวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นที่การรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังร่วม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือร่วมกันภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การร่วมมือร่วมใจ สำหรับหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์มุ่งเน้นที่การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกลักษณ์หรือจุดแข็ง ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ของท้องถิ่นมาสร้างเป็นสินค้าและบริการเพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างอาชีพของท้องถิ่น และจากจุดประสงค์และเป้าหมายที่แตกต่างกันดังกล่าว มีผลทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาในแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน แต่มีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

6. ลักษณะโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โดยแท้จริงแล้ว โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ประกอบด้วยโครงการย่อยๆ หลายๆ โครงการที่ปฏิบัติร่วมกันภายใต้ต้นนโยบายและยุทธศาสตร์เดียวกัน ดังนั้นคำว่าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จึงอาจหมายความได้ทั้งการเป็น “โครงการ” “แผนงาน” หรือ “นโยบายของรัฐบาล” ในบางกรณีอาจมีการใช้ชื่ออื่นแต่ก็ยังมีคำว่าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ด้วย เพื่อสื่อให้เห็นว่าเป็นโครงการที่มีลักษณะหรือมีส่วนสนับสนุนเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของโครงการหรือแผนงานหรือนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วยเช่นกัน กล่าวโดยรวมแล้ว โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์มีลักษณะเป็นยุทธศาสตร์และแผนงานมากกว่าที่จะเป็นโครงการ และมีหลายกรณีที่ใช้เรียกหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์โดยไม่มีคำว่าโครงการนำหน้า

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นโครงการที่เกิดขึ้นครั้งแรกตามนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นโดยหลักการแล้วจึงควรมีกรอบระยะเวลาสิ้นสุดตามระยะเวลาของรัฐบาลดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การดำเนินโครงการกลับได้รับการปฏิบัติติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการสร้างรายได้ของชุมชนระดับฐานรากบนพื้นฐานของภูมิปัญญา องค์ความรู้และทรัพยากรท้องถิ่น ดังนั้นทุกรัฐบาลจึงยังคงดำเนินการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องโดยอาจมีการใช้ชื่อที่เปลี่ยนไป แต่สาระสำคัญของโครงการก็ยังคงเป็นเช่นเดิม เหมือนกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นครั้งแรกดังกล่าว หลังจากที่ใช้ชื่อโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ชุดที่ 1 และ 2 แล้ว ต่อมาในรัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ (ตุลาคม พ.ศ. 2549 ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2550) โครงการได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น แต่มีวงเล็บต่อท้ายคือ (OTOP) แต่ต่อมา รัฐบาลนายสมคิด สุนทรเวช (มกราคม-กันยายน พ.ศ. 2551) ก็กลับมาใช้ชื่อเดิมคือโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมทั้งรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2551) อย่างไรก็ตาม รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (ธันวาคม พ.ศ. 2551-พฤษภาคม พ.ศ. 2554) ไม่มีการใช้ชื่อแผนงาน OTOP โดยตรง แต่มีโครงการที่เรียกว่า โครงการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรม SMEs และ

OTOP สู่สากล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มาเป็นกลไกขับเคลื่อนงานส่งเสริม OTOP แทนโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เดิม จนถึงรัฐบาลในสมัยของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็กลับมาใช้ชื่อเดิม และได้รับการบรรจุเป็นงานตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล รวมทั้งมีการดำเนินงานภายใต้ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545⁶ ทำให้การดำเนินโครงการมีลักษณะของการบูรณาการระหว่าง หน่วยงานต่างๆ มากยิ่งขึ้น

การให้ลำดับความสำคัญแก่โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาลแต่ละชุดก็เป็นอีกประเด็น หนึ่งที่ควรนำมาพิจารณาด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะถ้ารัฐบาลได้บรรจุโครงการไว้ในนโยบายเร่งด่วนของ รัฐบาล แสดงถึงการให้ความสำคัญในระดับสูงซึ่งเป็นลำดับแรกๆ ที่จะได้รับการจัดสรรงบประมาณให้กับ โครงการดังกล่าว ในรัฐบาลชุด พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ทั้งสองชุด รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และนายสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ได้ถูกจัดไว้ในนโยบายเร่งด่วนของ รัฐบาล ส่วนรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ไม่มีการใช้ชื่อแผนงาน OTOP โดยตรง และก็ไม่ได้รับการบรรจุ เป็นนโยบายเร่งด่วน แต่มีโครงการหลักที่สำคัญคือโครงการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรม SMEs และ OTOP สู่สากล โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนงานส่งเสริม OTOP ที่สำคัญ แต่เนื่องจากมีปัญหา การโอนงบประมาณจากสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ให้กรมการพัฒนาชุมชนไป ดำเนินการในปี พ.ศ. 2552 ทำให้เกิดผลกระทบต่อการจัดงานมหกรรม OTOP ดังกล่าวพอสมควร สำหรับ รัฐบาล พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ เนื่องจากการใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว จึงไม่ได้มีการกำหนดโครงการ เร่งด่วน แต่งาน OTOP ก็ยังได้รับความสำคัญจากรัฐบาลชุดนี้ มีความพยายามที่จะวางรากฐานการพัฒนา OTOP แบบยั่งยืนโดยการจัดทำเป็นแผนแม่บทขึ้นมาตามศักยภาพของแต่ละกลุ่มวิสาหกิจและได้ประกาศใช้ ส่วนงานปฏิบัติหลักๆ เช่นการจัดมหกรรมจำหน่ายสินค้ากลางปีและปลายปีก็ยังคงมีการดำเนินงานเช่นเดิม

7. การบริหารจัดการโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

ภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้การบริหารจัดการโครงการหนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ โดยมีนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายดำรงตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการ มีรัฐมนตรี ปลัดกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบดีกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ อธิบดีกรมส่งเสริม อุตสาหกรรม อธิบดีกรมส่งเสริมการค้าส่งออก และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่ง ประเทศไทย ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการจึงทำให้การบริหาร โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์มีลักษณะของการบูรณาการโครงการและการทำงานร่วมกันระหว่าง กระทรวงต่างๆ โดยมีปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นกรรมการและเลขานุการ และอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ ทั้งนี้รายละเอียดของการบริหารจัดการโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จะได้กล่าวในบทต่อไป

⁶ อ้างแล้ว